

Työn aihe on tärkeä ja hyvin perusteltu. Vaikka sairaanhoitaja-ammattia on aiemmin niin Suomessa kuin ulkomailla tutkittu varsin runsaasti, ei maamme sairaanhoidon koulutuksessa käytettyjä oppikirjoja ole laajemmin tutkittu, eikä valtaprosessien näkökulmasta oikeastaan lainkaan. Rakenteeseen ja tietynlaiseen epätasaisuuteen liittyvistä ongelmista huolimatta laaja tutkimus pysyy tekijän käsissä. Se historiankuva, jonka tekijä lukijalleen esittää kohteestaan on vivahteikas ja monipuolinen, paikoin oivaltavakin. Tutkimus tuo uutta ja tarkentavaa tietoa sairaanhoitajien koulutus- ja ammattihistoriaan, joiltakin osin haastaen myös aiempia tulkintoja.

Arto Jauhiainen toimii yliassistenttina Turun yliopiston kasvatustieteiden laitoksella.

Kansalliset päämäärät lastensuojelulasten koulutuksen tienviitoittajina

Jukka Rantala

Nieminen, Marjo 2007. Lastensuojelulapset ja koulutus sosiaali- ja koulutuspoliittisessa keskustelussa 1900–1930-lukujen Suomessa. Turun yliopiston julkaisuja C 259. 226 s.

Marjo Niemisen tutkimus kohdistuu kasvatuksen kannalta marginaaliryhmään, lastensuojelulapsiin. 1900-luvun ensi vuosikymmenten kasvatusta on tutkittu runsaasti. Niemisen tutkimus puoltaa silti paikkaansa monestakin syystä: lastensuojelulapsiin kohdistuvan virallisen asiantuntijapuheen tarkastelu kertoo kansalaisuuden rakentamisesta sekä huono-osaisien asemasta kansalaisina, se tuo esille koulutuspoliittisten ratkaisujen perusteluita ja tutkittaessa ”ei-normaaliala” lapsuutta selkiytetään myös normaalin lapsuuden rajoja.

Sääty-yhteiskunnan mureneminen ja kansalaisyhteiskunnan nousu ajoittuvat 1800–1900-lukujen taiteeseen. Uuden rationaaliseksikin kuvatun yhteiskunnan uhkana pidettiin sosiaalisen kiinteyden löyhtymistä. Siksi koulutuksella ja valistuksella pyrittiin lisäämään yhteiskunnallista koheesiota. Kansakoulunkäynnistä muodostui kansalaisuuden mitta, johon myös köyhäinhoidon ja lastensuojelun alaiset lapset haluttiin sovittaa. Tiedollinen kelppoisuus nousi tavoitellun kansalaisuuden edellytykseksi.

Koulutuksella pyrittiin yhtäältä antamaan kansalaisvalmiudet – kuten luku- ja kirjoitustaito – joita kansalainen tarvitsi toimiakseen kansalaisyhteiskunnan jäsenenä. Toisaalta koulutuksella yritettiin juurruttaa kansalaisiin oikeanlaiset arvot ja käyttäytymistavat – lapsia kasvatettiin ahkeruuteen, siisteyteen ja hyvään käytökseen.

Marjo Niemisen tutkimuksen lähtökohtana on tarkastella köyhäinhuolto- ja lastensuojelulapsiin liittyvää koulutusdiskurssia. Aineistokseen hän on valinnut komiteamietintöjen, tilastojen, lakien ja asetusten sekä muun niin sanotun virallisen aineiston lisäksi aikalaiskirjallisuutta ja aiheeseen liittyvää aikakauslehdistöä. Tutkijan ututteruus aineiston keräämisessä ja analysoinnissa on kunnioitettavaa.

Kansalaisyhteiskunnan syntyyn liittyi keskustelu yhteiskunnallisesta tasa-arvosta, mihin

Niemisenkin tutkimus fokuoitiu. Lastensuojelun asiantuntijat pyrkivät varsin yksimielisinä antamaan myös heikommista lähtökohdista tuleville lapsille mahdollisuuden koulunkäyntiin. Niemisen tutkimuksesta voi päätellä, ettei kyse vielä ollut niinkään sosiaalisen kohoamisen mahdollistamisesta kuin yhteiskuntasovun turvaamisesta ja sosiaalikulannusten vähentämispyrkimyksistä.

Avainkäsitteeksi Niemisen tutkimuksessa nousee koulunkäyntiin liittyvä positiivisen diskriminaation käsite, vaikka sitä ei tuona aikana tunnettukaan. Nieminen nostaa esille viranomaispuhetta leimanneen näkemyksen, jonka mukaan lastensuojelulapset voitiin asettaa koulutuksen suhteen muita lapsia parempaan asemaan. Tätä teemaa Nieminen käsittelee ansiokkaasti. Vaikka tutkimuksessa ei sen diskurssianalyttisen luonteen vuoksi paneuduta toimijoihin, voi siitä päätellä alueen asiantuntijoiden seisseen varsin yksimielisinä lastensuojelulapsia suosivan koulutusmallin takana.

Nieminen tuo esille kuinka asiantuntijat pyrkivät integroimaan lastensuojelulapset ammattikoulutuksen avulla työyhteiskuntaan. Aikakauden diskurssissa sekatyömiehen asema nähtiin yhteiskunnan kannalta vaaralliseksi ja lastensuojelulapsia katsottiin tarpeelliseksi kouluttaa ammatillisesti. Tässä suhteessa heidät asetettiin etusijalle muuhun väestöön nähden. Sekatyömies ei asiantuntijapuheessa täyttänyt täysivaltaisen työntekijäkansalaisuuden tunnusmerkkejä, jota varsinkin pojilta odotettiin. Juuri ammattiopetus nähtiin ratkaisuna estää huono-osaisuuden siirtymistä yli sukupolvien.

Tutkimuksesta välittyy kuva sosiaali- ja kasvatusalan asiantuntijoista, jotka uskoivat koulutuksen voimaan. Niemisen analysoimassa keskustelussa korostuvat tasa-arvon diskurssi ja pedagoginen diskurssi. Asiantuntijat näyttävät uskoneen lastensuojelulasten koulutettavuuteen ja hylänneen uskon huono-osaisuuden periytyvyydestä. He välittivät puheillaan ja teksteillään kollegoilleen näkemystään yhteiskunnan toimien myönteisistä vaikutuksista lastensuojelulasten kasvatuksessa. Nieminen nostaa esille myös heidän kriittisen suhtautumisen rotuhygieniaan, joka oli saanut kannatusta aikakauden lääkäreiden ja poliitikkojen keskuudessa.

Tutkimus rakentuu kolmesta osiosta. Tutkimuksen alussa Nieminen käsittelee työnsä lähtökohtia, lastensuojelulapsia sekä sosiaali- ja koulutuspolitiikan muotoutumista. Varsinaisessa tutkimusosassa Nieminen selvittelee aihettaan kolmesta perspektiivistä – perheen, koulutuksen ja hallinnon näkökulmista. Tarkastelu liittyy keskusteluun lastensuojelulapsille sopivasta kasvuympäristöstä, lastensuojelulasten kansakoulunkäynnistä, kyseisen ryhmän ammatillisen koulutuksen mahdollisuuksista sekä hallinnollisen vastuun ja toimivallan määrittelystä. Yhteenvetoluvussa Nieminen kiteyttää tutkimustuloksensa erilaisiksi diskursseiksi.

Niemisen tutkimuskysymys – miten ja millaisia diskursseja rakentui lastensuojelulapsiin liittyneessä sosiaali- ja koulutuspoliittisessa keskustelussa 1900–1930-luvun Suomessa? – on selkeä, ja se luo tutkimukselle kestäväen perustan. Miksi-kysymys rajautuu tutkimuskysymyksestä pois, koska diskurssianalyysissä ei olla kiinnostuneita yksittäisten toimijoiden intentioista. Vaikka tältä osin Niemisen ratkaisu on perusteltu, toimijoiden jättäminen analyysin ulkopuolelle poistaa samalla tutkijalta mahdollisuuden tarkastella diskurssin muotoutumista – siis miten-kysymystä. Olisi esimerkiksi kiinnostava tietää, ohjasiko lehdistössä ja erilaisissa asiantuntijakokouksissa käyty keskustelu lainsäädäntö- ja komiteatyötä tai mitkä tahot toimivat erityyppisten diskurssien luojina. Pedagogisesti orientoituneilla asiantuntijoilla lienee ollut syytä tuottaa diskurssia näkemystensä tueksi, kun taas hallinnon virkamiehet ovat joutuneet varomaan sanomisiaan pelätessään niitä tulkittavan virallisina kannanottoina.

Nieminen tuo onnistuneesti esille, miten lastensuojelusta tuli yksityisen ja julkisen sekä myöhemmin julkisen sektorin sisäisen valtamäärittelyn kohde. Lastensuojelu alkoi tarkasteluajankohtana siirtyä yksityisestä hyväntekeväisyydestä julkisen vallan ylläpitämäksi toiminnaksi. Hallinnonalakiistoissa köyhäinhoito ja lastensuojelu asettuivat Niemisen mukaan usein koulua vastaan. Kiistojen taustalla olivat monesti taloudelliset kysymykset.

Nieminen erottelee sosiaali- ja koulutuspoliittisesta kansallis-patriarkaalisesta diskursista pedagogisen ja hallinnollisen diskurssin. Pedagogisessa diskurssissa määriteltiin yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta ja lastensuojelulapset nähtiin hallinnan kohteina. Hallinnollinen diskurssi keskittyi hallinnollisten tahojen keskinäisten valtasuhteiden määrittelyyn lastensuojelulasten jäädessä tarkastelun katveeseen.

Pedagogisen diskurssin sisältä Nieminen löytää moraalis-aatteellisen tehtävädiskurssin sekä tasa-arvon, käytännön ja valikoinnin diskurssit, joista tasa-arvon diskurssi kohdistuu erityisesti kansakouluun ja valikoinnin diskurssi ammatilliseen opetukseen. Määrittelyt ovat pääosiltaan toimivia, ja Nieminen onnistuu sitomaan eri diskurssit ajalliseen muutokseen. Tosin käytännön diskurssi vaikuttaa teennäiseltä verrattuna muihin diskursseihin. Tutkimuksen empiirisessä osassa sen käsittely jääkin vähäiseksi.

Nieminen tulkitsee pedagogisen diskurssin saaneen sosiaali- ja koulutuspoliittisessa puheessa hallinnollista diskurssia määräävämmän ja vahvemman aseman. Vaikka Niemisen tekemät tulkinnat ovat pääosiltaan uskottavia ja aineisto riittävä, tutkimuksen loppuun kaipaasi menetelmällistä pohdintaa. Nieminen olisi johtopäätösluvussa voinut palata diskurssi-analyttisen tutkimuksensa lähtökohtiin ja pohtia lähdeaineistosta tehtävien tulkintojen rajoituksia. Johtopäätöslukuun kaipaasi myös tutkimustulosten merkittävyyden pohdintaa ja tulosten suhteuttamista aiempaan tutkimukseen.

Yhtä kaikki Nieminen käsittelee taitavasti lastensuojelulasten koulutukseen liittyvää asiantuntijapuhetta ja sen merkitystä kansakunnan rakentamisprosessissa. Hän analysoi tekstejä osana laajempaa kasvatuksellista keskustelua ja tarkkanäköisesti kiinnittää huomiota myös asioihin – kuten työväenjärjestöjen organisoimaan avustustoimintaan –, joita ei julkisuudessa käsitellä, vaikka ne sävyttivät huono-osaisen kansanosan arkea. Tutkimus tuo uutta tietoa kasvatuksen asemasta ja merkityksestä kansakunnan luomisessa, ja lisäksi se kytkeytyy oivallisesti osaksi nuoren valtion rakentamisprosessin analyysiä.

Jukka Rantala työskentelee historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen professorina Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitoksella.

Kirjallisuudentutkija vieraila vesillä

Lauri Kemppinen

Victor Acker: Célestin Freinet. Westport, CT: Greenwood Press, 2000. 176 s.

Victor Ackerin vuonna 2001 ilmestynyt *Célestin Freinet* -elämäkerta ei ole enää tuore teos. Se on myös ehditty arvostella jo parissakin ulkomaisessa tiedelehdessä. Voidaan kysyä, miksi siitä kannattaa kirjoittaa uutta arvostelua vuonna 2007. Vastaus on yksinkertainen: